УДК 811.161.2’373.611’366
DOI: 10.33402/ukr.2024-40-248-262

Ірина КУЗЬМА
кандидат філологічних наук
доцент кафедри української мови імені проф. І. Ковалика
Львівського національного університету ім. І. Франка
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-8640-0019
e-mail: i.kuzma@ukr.net

СЛОВОТВІРНА ПРОДУКТИВНІСТЬ РОДОВОГО ВІДМІНКА ОДНИНИ: РЕАЛІЗАЦІЯ В ГЕОРТОНІМІЇ, СПЕЦИФІКА ДЕРИВАЦІЇ

Розглянуто семантико-граматичні особливості творення геортонімів, мотивованих агіонімами у формі родового відмінка однини. Зазначено, що це не просто перенесення назви на основі метонімії *ім’я святого → найменування свята на його честь*. Констатовано, що семантичні, морфологічні й синтаксичні зміни у лексикалізації непочаткової твірної форми з переосмисленням у межах частини мови найточніше відображає *лексико-морфологічний* спосіб, згаданий у працях І. Ковалика, або ж робочий термін цієї статті «*семантико-граматична* деривація». Встановлено, що залежно від стилю, у синтаксичній конструкції можуть редукуватися два типи іменників, що керують родовим відмінком агіоніма: перед**о**німні апелятиви *(день, свято)* і стрижневі компоненти складених офіційно-церковних назв свят *(Собор, Пам’ять)*. Важливою передумовою трансономатизації родового відмінка агіоніма визначено його вживання у функції неузгодженого означення при іншому іменнику, а далі відбувається трансформація словосполучення у граматичну форму. Зауважено, що зафіксовані ілюстрації цього явища узагальнено можна поділити на дві групи: усі можливі синтаксично розрізнювані відмінки, виражені скам’янілою керованою морфологічною формою родового однини твірного неузгодженого означення без означуваного апелятива; форми, що вторинно набули парадигми твірної бази – імені святого, на честь якого названо свято.

Наголошено, що і нетипова початкова форма, і своєрідна система відмінків, нетотожна парадигмі дериван**н**та, зумовлені мотивацією аналізованих назв свят непочатковою морфологічною формою – саме за такої деривації родовий відмінок однини виявляє високий словотвірний потенціал у геортонімії.

Ключові слова: морфологічна форма, родовий відмінок однини, твірна база, семантико-граматичний спосіб, трансономатизація, транспозиція, геортонім, агіонім.

Внутрішньоіменникове творення власних назв (ономатизація апелятивів чи трансономатизація твірних онімів) – це найчастіше семантична (лексико-семантична) деривація, за якої обидва компоненти словотвірної пари виступають у початковій формі. Наприклад, ***долина → Долина*** (місто), ***Богдан*** (ім’я) **→** ***Богдан*** (прізвище). Мотивування ж оніма непочатковою граматичною формою (напр., *син* ***КарпА*** *(род. одн. ч. р.)* **→** *прізвище* ***КАрпа*** *(наз. одн. ч. і ж. р.), один із роду Мухи/нащадок* ***Мушат***

(род. мн. с. р.) → прізвище ***Мушат*** *(наз. одн. ч. і ж .р.))* за суттю відповідає названому способові тільки частково й належить до системно не вивчених і неоднозначних явищ, що не мають єдиного потрактування ні в ономастиці, ні в дериватології (**семантичний (лексико-семантичний) спосіб**, **лексикалізація форми** (як окремий спосіб чи в межах семантичного), **лексико-морфологічний** (**семантико-морфологічний**), контамінація **лексико-семантичного** з **морфолого-синтаксичним** (семантичні, морфологічні й синтаксичні зміни при внутрішньочастиномовній**!** деривації), навіть **афіксальний різновид морфологічого способу**, за якого словозмінна/формотворча морфема непочаткової твірної форми в синхронії трактується як словотворчий засіб/ антропоформант (**-а, -ат-**) (Голянич та ін., 2011; Гумецька, 1962; Ковалик, 2007; Ковалик, 2008; Кравченко, 2012; Редько, 2023; Чучка, 2005). Це зумовлено передовсім синкретизмом деривaційних чинників в історичному імпліцитному процесі словотворення, що відбулося без реальної участі словотворчих формантів. Окрім семантичного перенесення (переважно на основі метонімії), під час мотивації непочатковою формою відбуваються менш або більш суттєві (залежно від форми-дериванта) морфологічні і синтаксичні (граматичні) зміни. Наприклад, у похідності плюральних топонімів (***Сарни, Помонята*** – від Н. мн. ж. і с. р.) зі зміною у граматичних категоріях і значеннях зберігається відмінкова парадигма твірних баз у множині), а утворені семантичним перенесенням за суміжністю й кількістю сучасні прізвища першої і другої відмін (***Пуцята*** й ***Іванчата*** – поч. ф. від Н. мн. с. р.; ***Нелюба*** й ***Захара*** – поч. ф. від Р. одн. ч. р.; ***Щурат*** і ***Синов'ят*** – поч. ф. від Р. мн. с. р.) набули зовсім нової граматичної характеристики порівняно з їхніми деривантами, а саме: змін у граматичних категоріях, нової відмінкової парадигми (жіночі прізвища на приголосний незмінні), а у випадку з посесивним родовим ще й нового синтаксичного статусу (детально про ці твірні форми можна прочитати в розділі «Власні назви як результат словотвірної продуктивности іменникових форм: називний і родовий множини як твірні бази при ономатизації/ трансономатизації» (Кузьма, 2023), а також у статті «Словотвірна продуктивність іменникових форм: питання реалізації в українській антропонімії (родовий однини)» (Кузьма, 2024).

Не опрацьованим ще залишається цікавий пласт онімів інших груп, що засвідчують словотвірний потенціал родового відмінка, а також потенціал інших непочаткових форм-дерива**н**тів. Тому кожна морфологічна форма як **твірна база**, її словотвірна парадигматика (одиниці першого ступеня похідності) потребують подальшого системного аналізу в контексті загальної мети основоцентричної дериватології – описати всю словотвірну систему з увагою до різних семантичних і граматичних груп дерива**н**тів як основних засобів типології різнорівневих одиниць у словотвірній системі. «Вивчення їх повинно дати відповідь на ряд питань: – Які є класи твірних основ за різними параметрами…? – Які семантичні, граматичні й конотативні інґредієнти твірного слова і в який спосіб переймаються, засвоюються смисловою структурою похідного слова…? – Чим зумовлюється деривaційна поведінка твірних…? – …Які позамовні фактори впливають на використання різних класів твірних основ у словотворенні? – Які процеси супроводжують формальне поєднання… твірних основ із формантами?» (Ґрещук та ін., 2007, с. 7–8). Послідовне дослідження системно не вивченої деривaційної продуктивності всіх іменних форм – актуальне завданням сучасної науки про словотвір. Тому мета статті – висвітлити специфіку творення **назв церковних/народних свят**, мотивованих **родовим** відмінком.

Для основоцентричних дериватологічних студій усі власні назви є цінним матеріалом, оскільки беззаперечно засвідчують словотвірний потенціал деяких іменних форм. Оніми можуть зберігати пам'ять про давні словотвірні моделі, які або втратили продуктивність, або не збереглися чи взагалі не існували в апелятивному словотворенні. Тому для об'єктивного виявлення й дослідження будь-якого словотвірного явища (зокрема й мотивації деривата іменною непочатковою формою) необхідно залучати всі похідні одиниці мови, хоч, звичайно, ототожнювати словотворення загальної і власної назви не можна.

На думку Івана Ковалика, власні найменування переважно не становлять спеціальних словотвірних типів, а деякі засоби та способи словотворення в загальному лексичному складі мови характерні й онімам (Ковалик, 2007, с. 360). Окрім того, «між власними і загальними назвами відбуваються постійні взаємопереходи в результаті **семантичного/лексико-семантичного, лексико-морфологічного** та **морфолого-синтаксичного** способів словотворення. … У явищах ономатизації, трансономатизації та деономатизації відбуваються різні **лексико-семантичні процеси** та **формально-граматичні зміни**» (Ковалик, 2008, с. 280–281).

Якщо похідні лексико-семантичного способу, мотивовані початковою формою іменника, переважно не є предметом дериватологічно-граматичних дискусій (сумніви виникають хіба щодо розрізнення омонімії і розщеплення в межах семантичної структури того самого багатозначного слова (Невідомська, 2002)), то всебічно не описаний складний механізм **семантичної деривації** похідних від **непрямих** відмінків однини чи форм множини, крім згаданого семасіологічного, що спричиняє інших багато запитань. Межа між **семантичним** і **семантико-/лексико-морфологічним** способами в науковій літературі майже не засвідчена. Вона досить умовна навіть у працях І. Ковалика, який чи не єдиний згадував обидва способи, на жаль, не ілюструючи прикладами лексико-морфологічного словотворення (як виняток – один застарілий множинний іменник *до́світки*, утворений через трансапелятивацію від форми множини іменника *до́світок*). Не заперечуючи можливого потрактування однотипних слів і як похідних семантичного способу (на прикладі топоніма *Партизан*), мовознавець наводить певні аналогії ще й із **морфолого-синтаксичною** деривацією: «Різниця між **лексико-морфологічним** та **морфолого-синтаксичним** способом полягає в тому, що в процесі першого способу словотворення одна з форм слова розщеплюється на два різні слова в межах тієї самої частини мови, у процесі другого – слово з новим значенням переходить до іншої частини мови» (Жовтобрюх, 1979, с. 31).

Відображення в назві **лексико-морфологічного** способу, згаданого в працях І. Ковалика, **семантико-граматичних** чинників деривації може бути актуальним для інтерпретації цікавого онімного матеріалу, який ілюструє **семантичні** й суттєві **граматичні** зміни у лексикалізації непочаткової твірної форми (числа, відмінка) з переосмисленням у межах частини мови (іменника). Поряд з іншими формами це дуже чітко відображає і лексикалізація **родового відмінка однини**, наприклад: особова назва батька – ***Граб;*** неузгоджене означення, виражене посесивним родовим: прийшов син ***Граба;*** нова особова назва сина, з часом родове прізвище, утворене на основі трансономатизації за суміжністю в новій еліптичній конструкції (апелятив пропущений), із новою синтаксичною функцією і морфологічною парадигмою (жіноче прізвище незмінне), але без частиномовних змін: прийшов ***Граба,*** нема ***Граби,*** даю ***Грабі...*** Такий процес коректніше було б називати не просто **лексико-семантичною**

дериваціею, а **лексико-морфологічним (семантико-морфологічним) способом** (термін І. Ковалика). Ще доречнішим для окреслення аналогічних явищ видається не усталений у дериватології поки що робочий термін **семантико-граматична/-ий деривація/спосіб,** що найвичерпніше відображає процес лексикалізації форми в контексті, а саме його **семантичний**, **морфологічний** і **синтаксичний** аспекти.

Лексикалізацію родового відмінка однини під час ономатизації/трансономатизації презентують різні власні назви. Це – давні українські антропоніми, мотивовані особовими назвами батька, інколи інших осіб (тільки деякі з них збереглися як офіційні родові прізвища) (див. Кузьма, 2024), деякі географічні назви (Купчинська, 2012), часто найменування різних міських і сільських об'єктів, похідних від особових назв, рідше від конкретних чи абстрактних апелятивів, а також більшість **назв церковних/народних свят, мотивованих іменами святих/міфічних істот** *(**На Петра** вода тепла; Зацвіла **перед Івана Купала/перед Іваном; Мокрини** без дощу як обід без борщу)*, що й становлять об'єкт аналізу цієї статті.

Якщо функційна, семантична, етимологічна, символічна, богословсько-етнографічна специфіка таких геортонімів і їхніх твірних агіонімів/мітонімів ґрунтовно опрацьована в різногалузевих україністичних/слов'янознавчих студіях, то про не менш цікаві дериваційно-граматичні особливості українських назв свят, мотивованих родовим відмінком, знаходжу тільки поодинокі міркування (Белей, 2014; Бочарова, 1999; Воропай, 1958a, 1958b; Гнатюк, 2021; Єрмоленко, 2017; Лесів, 2000; та ін.). Зокрема, Сергій Єрмоленко розглядає такі геортоніми як «наслідок компресії зворотів, у складі яких виступають еліміновані лексеми *день* чи ***свято***» (Єрмоленко, 2017, с. 6), і підсумовує, що «ступенем еволюції вторинних геортонімів-агіонімів, зумовленим … периферійною семантико-синтаксичною функцією, і водночас показником цього функціонального переосмислення є випадки, коли агіонім виступає у вигляді твірної підстави похідної одиниці, єдиним значенням якої є вказівка на церковно- (і народно-) календарну дату» (Єрмоленко, 2017, с. 4). Дослідниця лексико-семантичних та граматичних параметрів назв релігійних свят різних моделей Ірина Бочарова, поділяючи всі геортоніми на офіційно-церковні й побутові, узагальнює, що вони є «мовним виявом двох концептів (подія і час)», а «специфіка семантики аналізованих одиниць зумовила своєрідність їх лексичних, морфолого- та семантико-синтаксичних характеристик» (Бочарова, 1999, с. 15). Подієвість і темпоральність, на думку дослідниці, в офіційно-церковних геортонімах відображають стрижневі елементи *Свято, День, Пам'ять, Собор, Спомин* (в І. Бочарової всі ці слова подано з малої букви як загальні назви) (Бочарова, 1999, с. 5).

Як засвідчує зібраний матеріал, залежно від стилю, редукуватися можуть два типи іменників, що керують родовим відмінком агіоніма/мітоніма: і передонімні апелятиви *(день, на(д)вечір'я, свято, празник, іменини),* і стрижневі компоненти складених офіційно-церковних назв свят *(Собор, Пам'ять, День, Різдво, Успення, Введення...)*. Це підтверджують церковні календарі, фольклорні жанри, художня література, побутове мовлення: *Празник **Миколи** – це найзвичайніший реченець, до якого наймаються слуги. ... В навечір'я **св. Миколая** по вулицях Львова ходили перебрані Миколаї* (Франко, 2021, с. 1109). Як не ***на Николи,*** то вже ніколи (Франко, 2021, с. 1181). ***Собор** Архистратига Михаїла (Архистратига **Михаїла, Михайла**), **Пам'ять** святої великомучениці Ірини (**Ірини**), **День** всіх святих та поминання померлих (**Всіх святих**), **День** пам'яти святих мучениць Віри, Надії, Любови і їхньої матері Софії*

*(**Віри, Надії, Любови, Софії**), **Різдво** Пресвятої Богородиці Діви Марії, **Благовіщення** Пречистої Діви Марії, **Введення** в храм Пресвятої Діви Марії (**Марії**), **Різдво** Івана Хрестителя (**Івана**), **Успі(е)ння** праведної Анни, матері Богородиці (**Анни**), **День** пам'яті (семи) святих мучеників Маккавеїв (народна назва **Маковея/Маковія**)...* Через можливе варіювання складених офіційно-церковних геортонімів іменник **День/день** може бути елементом власної назви або виступати апелятивом, а **свято** – це переважно передонімний апелятив, як і **празник, іменини.**

Висока словотвірна продуктивність **родового відмінка** пов'язана не тільки з типовою синтаксичною сполучуваністю, а й з етимологією і семантичними функціями форми. Зокрема, діапазон функцій родового «загалом зумовлений процесами різнопланової синтаксичної деривації», «периферійні функції родового відмінка пов'язані з транспозицією його в приіменниковий атрибутивний зв'язок, де його словоформа конкурує із прикметниковим означенням» (Плющ, 2010, с. 120–121), тобто родовий відмінок твірної бази оніма при іншому онімі/апелятивному іменнику найчастіше може виражати **належність** істоті або давати **атрибутивну** характеристику об'єктові. Відповідно важливою передумовою трансономатизації родового відмінка агіоніма є його використання при іншому іменнику у функції неузгодженого означення, далі відбувається внутрішньочастиномовна синтаксична транспозиція в означуване слово через редукцію/еліпсис означуваного апелятива чи стрижневого елемента власної назви, тобто **трасформація словосполучення у граматичну форму:** *молитися до Миколая (агіонім) → не працювати **на свято Миколая** (агіонім → геортонім) → не працювати **на Миколая** (геортонім); аналогічно: Промовив до Анни → Постив **до Успення святої Анни** → Постив **до Анни.***

У результаті такого метонімного перенесення назви святого/язичницького ідола на день його пам'яти спершу втрачається/розхитується морфологічна парадигма твірного агіоніма/мітоніма, наприклад, *Іван, Івана, Іванові, Іваном... (вшановувати Івана), Купало, Купала, Купалові, Купалом... (поклонятися Купалові)*, який, виступаючи в **родовому** відмінку однини як **неузгоджене означення,** стає назвою свята, спочатку керованою апелятивом: *Традиційний день українських закоханих – це (хто, що? – НАЗ.) **свято** (яке?/кого, чого? – РОД.) **Івана Купала.** Папороть шукають(коли?/на кого, що? – ЗНАХ.) **на свято** (яке?/кого, чого? – РОД.) **Івана Купала.** Збиралися (коли?/перед ким, чим? – ОР.) **перед святом** (яким?/кого, чого? – РОД.) **Івана Купала.** (Кого, що? – ЗНАХ.) **Свято** (яке?/кого, чого? – РОД.) **Івана Купала** традиційно відзначають у день літнього сонцестояння. У 2024 (хто, що? – НАЗ.) **свято** (яке?/кого, чого? – РОД.) **Івана Купала** збіглося з Трійцею.* Наступним етапом такого семантико-граматичного перетворення стає самостійне вживання скам'янілої лексикалізованої форми колишнього означення в родовому відмінку однини в новій еліптичній конструкції, з новою синтаксичною функцією, перейнятою від пропущеного означуваного слова (напр., апелятива день, свято), у різних відмінкових формах, які визначаються в синтаксичному контексті (граматичне значення відмінка, визначене синтаксично, не збігається зі значенням відмінка морфологічної форми-дериванта (за винятком родового), що й свідчить про **СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНУ** деривацію. Це – своєрідна транспозиція в межах іменника, трансономатизація за суміжністю у **трансформованій синтаксичній конструкції:** *Традиційний день українських закоханих – це (хто, що?)* **Івана Купала** *(род. агіоніма/міфоніма → **НАЗ.** геортоніма, присудок). Папороть цвіте (коли?/на кого, на що?)* **на Івана/Купала** *(род. агіоніма/міфоніма →*

ЗНАХ. *геортоніма, обст.). Збиралися (коли?/перед ким, чим?)* **перед Івана/Купала** *(род. агіоніма/міфоніма →* ***ОР.*** *геортоніма, обст.). (кого, що?)* ***Івана Купала*** *(род. агіоніма/міфоніма →* ***ЗНАХ.*** *геортоніма, додаток) традиційно відзначають у день літнього сонцестояння. У 2024 році (хто, що?)* ***Івана Купала*** *(род. агіоніма/міфоніма →* ***НАЗ.*** *геортоніма, підмет)* збіглося з Трійцею. Подібні зміни під час редукції елемента офіційної церковної назви: *на Різдво* ***Івана Хрестителя → на Івана.***

Про можливу цікаву фонетичну деталь такої трансономатизації йдеться у спостереженнях Лідії Гнатюк – дослідниці агіонімів та їхніх похідних у мовній картині світу українців: переходячи в геортонім, агіонім у родовому відмінку може змінити наголос, «про що свідчать зокрема і слова, заримовані з іменем святого» (Гнатюк, 2021, с. 85): *До Дм**и**тра дівка х**и**тра, а по Дм**и**трі хоч комин/грубу/ноги в**и**три. …, а після Дм**и**тра баба х**и**тра* (Номис, 1993, с. 622). *На П**е**тра вода т**е**пла... Справив му Петра, аж му с-а стерпла* (Франко, 2021, с. 1267). Така зміна (*Дмитр**а** → Дм**и**тра, інколи Петр**а** → П**е**тра*) виявилася характерною для трансономатизації загалом, що особливо виразно підтверджують прізвища, мотивовані родовим однини особової назви (*Карп**а** → К**а**рпа, Дрозд**а** → Дрозда, Когут**а** → Ког**у**та, Н**е**люба → Нел**ю**ба*) (Чучка, 2005; Кузьма, 2024).

Попри те, що реалізація словотвірного потенціалу родового однини в антропонімії та геортонімії має багато спільного, семантико-морфолого-синтаксичні механізми творення прізвищ і побутових назв свят нетотожні:

1. Повна, завершена на семантичному і граматичному рівні загальномовна (позаконтекстуальна) лексикалізація родового відмінка однини в результаті редукції означуваного слова приводить до результату – формування офіційного прізвища (новий денотат і поняття, нова лексема, нові граматичні значення, нова стійка парадигма першої відміни, очевидно, пов'язана з морфемною аналогією початкової форми на **-а** з формою родового однини на **-а,** часом і новий наголос), наприклад, ***син/зять/пасинок/…/ ДроздА*** (іменник другої відміни в Р. одн.) → ***ДрОзда*** (початкова форма особової чоловічої назви першої відміни, на кінцевому етапі деривації офіційне родове прізвище: *Дрозд*-и, *Дрозд*-і, *Дрозд*-ою… Тільки в діалектах засвідчений перехідний етап відмінювання. На заході Закарпаття дотепер збережена діалектна парадигма прізвищ цієї моделі, що, очевидно, відображає той законсервований синхронний зріз в історії мови, коли межа між неузгодженим означенням і трансономатизацією ***родовий однини → назівний однини*** ще була нечіткою. Нестійка морфологічна парадигма одночасно містить форми, притаманні першій і другій відмінам: «Наз. – Дрозд**А**, Род. – Дрозд**И**, Дав. – Дрозд**ОВІ**, Знах. – Дрозд**У**, Ор. – Дрозд**ОМ**, Клич. – Дрозд**Е**» (Чучка, 2005, с. XXVIII).

2. Внаслідок редукції апелятива **свято/день/празник/іменини/.../** або стрижневого іменника складеної офіційної церковної назви свята відбувається стилістично обмежена і також семантично завершена трансономатизація ***особова назва (агіонім) в родовому однини → геортонім*** (новий денотат і поняття), наприклад, ***на*** *свято* ***Маланки → на Маланки, на*** *Успення* ***Марії → на Марії*** (Згорнуті складені назви здебільша неточно позначають день, час: можуть повторюватися в році, називаючи зовсім різні свята, наприклад, *Марії, Івана, Параскеви*). Морфолого-синтаксичний аспект такої внутрішньоіменникової деривації дуже специфічний: лексикалізація родового однини, порівняно з прізвищетворенням, на загальномовному рівні граматично не завершена, оскільки **нова морфологічна парадигма** деривата повністю синтаксично

залежна, у деяких формах нестійка, схильна до варіювання, балансування між відмінковою системою твірного імені святого й похідної назви свята (через це й характерна омонімія форм), але водночас вже не ідентична з парадигмою дериванта-агіоніма: *Вже* ***Юрія/Юрій*** *на носі... Справляли* ***Маланки/Маланку...*** *Зажинали* ***на Іллі/на Іллю.*** *Були чемні* ***перед Миколая/перед Миколаєм.*** Відповідно граматичне значення відмінка завжди відображає контекст (семантика й граматика) і прийменниковий компонент форми, а не закінчення лексикалізованого родового однини твірної бази. Зафіксовані ілюстрації цього явища узагальнено можна поділити на дві групи:

а) усі можливі синтаксично розрізнювані відмінки, виражені скам'янілою керованою морфологічною формою **родового однини** твірного неузгодженого означення без означуваного апелятива. Таку морфологічно-синтаксичну роздвоєність можна розглядати як результат **контамінації двох різних форм** – пропущеного апелятива (але збереженого його прийменника) і твірного агіоніма, що й пояснює можливу невідповідність закінчення геортоніма прийменникові, який первинно стосувався апелятива (найчастіше **знахідний ← *ЗНАХ.+РОД.,*** часто **називний ← *НАЗ.+РОД.***), наприклад: ***На Іллі*** *(ЗНАХ.) новий хліб на столі* (Воропай, 1958b, с. 153). *Цілий рік вона (піч) робить службу, а* ***на Василя*** *(ЗНАХ.) йде в танець – вона ся віддає... Ранком* ***на Меланки*** *(ЗНАХ.) ґаздині старанно змащують піч глиною ...* (Воропай, 1958a, с. 109). ***Іллі*** *(НАЗ.) – громове свято* (Франко, 2021, с. 906);

б) форми, що **вторинно набули парадигми твірної бази** – імені святого, на честь якого названо свято. Такий варіант відмінювання, очевидно, міг бути пов'язаний зі: 1) зворотним семантичним перенесенням у результаті вторинної метонімії або персоніфікації назви свята (найчастіше у функції підмета); 2) перевагою синтаксичного компонента в граматичному значенні відмінка, зокрема відмінка редукованої форми апелятива, що керував залежним родовим відмінком, особливо за збереження приапелятивного прийменника; 3) римою, наприклад: *В північній Україні зажинають саме* ***на Іллю...*** *Як прийде* ***Ілля,*** *то наробить у полі гнилля* (Номис, 1993, с. 61).

Максимально концентровано демонструють ці унікальні синкретичні семантико-граматичні перетворення і дають змогу простежити певні закономірності й тенденції матеріали Матвія Номиса, Івана Франка, Олекси Воропая – етнографічні записи, народні приповідки, авторські афоризми, а також коментарі щодо їхнього змісту від упорядників (Номис, 1993; Франко, 2021; Воропай, 1958a, 1958b). Саме українські паремії, елементи деяких обрядових фольклорних жанрів, проникаючи в сучасне усне мовлення і художню літературу, засвідчують глибинне коріння досліджуваного явища, ілюструють його в різних контекстах, що розкривають таку нетипову похідність у семантико-морфолого-синтаксичному аспекті.

Геортоніми аналізованої моделі, що вживаються без апелятива, послідовно переймають його граматичну форму й синтаксичну роль.

Насамперед унікальною в морфолого-синтаксичному аспекті є початкова форма похідної назви свята, мотивованої **агіонімом у родовому однини**. **Називний** відмінок **геортоніма**, омонімний до **родового** дериванта, – результат контамінації цих двох відмінків під час редукції апелятива (незалежний **називний** ← редукований **Н.** + залежний від нього **Р.**). Саме так переважно виражається підмет: *Кому* ***Варвари,*** *а мені лоб нарвали.* ***Святої Варвари*** *(4 грудня) і* ***св. Сави*** *(5 грудня) – малі церковні свята, в які можна робити, особливо прясти* (Франко, 2021, с. 196). *Вставай, Тимоше, та йди до школи. Сьогодні* ***Наума****: хай тобі наука на ум піде!* (Воропай, 1958a,

с. 127). ***Катерини*** *– це свято жіночої долі...* (Воропай, 1958a, с. 18). ***Варвари*** *– день повороту на весну* (Воропай, 1958a, с. 28). *У нас сегодня* ***Луки:*** *ані хліба ані муки. Як прийде свйитого* ***Луки,*** *не буде ні хліба ні муки* (Франко, 2021, с. 1070). *Не все в неділю* ***Петра.*** *(Лімна) ... в середу ... (Нагуєвичі). Коли* ***Петра і Павла*** *випаде в середу, можна їсти з набілом.* ***Петра вериги*** *або поставит, або поломит криги* (Франко, 2021, с. 1266–1267). *Не завше* ***святого Юря*** *(Франко, 2021, с. 1738).* ***Івана*** *коли мана, а* ***Николи*** *аби не було ніколи (Нагуєвичі).* ***Івана Предтечі*** *забрав свєта на плечі* (Франко, 2021, с. 902). ***Іллі*** *– громове свято* (Франко, 2021, с. 906). *Ци дуб, ци липа: нині* ***свйитого Пилипа*** (Франко, 2021, с. 1269). Рідко назви свят (переважно персоніфіковані) можуть мати початкову форму, омонімну до імені святого: *Як прийде* ***Илля,*** *так наробить у полі гнилля* (Номис, 1993, с. 61). *Гур, гур, іде святий* ***Юр*** (На Юрія чути перші громи) (Франко, 2021, с. 1738). ***Варвара*** *ночі ввірвала/...а дня приточила.* ***Варвара*** *постеле,* ***Сава*** *погладить...* (Номис, 1993, с. 62–63). Вони не є об'єктом цього дослідження, оскільки йдеться про семантичний спосіб творення на основі метонімно-метафоричної трансономатизації, а не про семантико-граматичну деривацію від непочаткової форми.

Назви церковних/народних свят, мотивовані родовим відмінком однини, – це переважно обставини часу, що й пов'язано з головною їхньою функцією – бути практичним орієнтиром у часі протягом календарного року. Найчастіше це форми **знахідного** із прийменником **на**: ***На Петра Вериги*** *зима або поставить, або поломить криги.* ***На Петра Вериги*** *розбиваються криги.* ***На Петра Вериги*** *не перуть* (Воропай, 1958a, с. 132). *Як, звичайно,* ***на Андрія*** *ніч темна* (Воропай, 1958a, с. 25). *Варити пиво* ***на Миколи*** *– звичай дуже старий* (Воропай, 1958a, с. 29). *Ранком* ***на Меланки*** *ґаздині старанно змащують піч глиною...!* (Воропай, 1958a, с. 109). *Ходить Ілля* ***на Василя****, Носить пугу житяную, Де замахне – жито росте* (посівалка ***на Василя***) (Воропай, 1958a, с. 110). *А* ***на Івана*** *вони діставали свої кужелі. Від Різдва до Івана Хрестителя в шинок ходити гріх, бо ще вода не посвячена, а* ***на Івана*** *вже можна* (Воропай, 1958a, с. 127). *А коли будеш випускати бджіл н****а святого Олексія, чоловіка Божого****, то посеред пасіки викопай дернину...* (Воропай, 1958a, с. 180) *... холодно буде* ***на святого Олексія*** *виставляти бджіл...* (Воропай, 1958a, с. 181). ***На Теплого Олекси*** *щука-риба лід хвостом розбиває.* ***На Теплого Олекси,*** *як розтане сніг на полях, то на річці щука-риба хвостом лід розбиває* (Воропай, 1958a, с. 183). ***На Явдохи,*** *Сорок Святих і* ***Теплого Олекси,*** *як вийдеш з церкви, йди до комори і вибирай найкращі зерна для посіву* (Воропай, 1958a, с. 184). ***На Святого Олексія*** *крук купається* (Воропай, 1958a, с. 190). З*акликають весну звичайно жінки, дівчата і діти. Це не завжди відбувається ...* ***на Теплого Олекси,*** *іноді* ***на Явдохи...*** (Воропай, 1958a, с. 192). ***На Йірья*** *іде чарівниця, опириця... Бусуркані напроти ночі стягають дощ* ***на Йірья*** (Воропай, 1958b, с. 59–60). *Вона (зозуля)* ***на Петра*** *давиться мандриками й перестає кувати. Ой,* ***на Івана,*** *ой,* ***на Купала*** *Красна дівчина зілля копала* (Воропай, 1958b, с. 136). *Яка погода* ***на Мокрини,*** *така буде й осінь. Як* ***на Мокрини*** *дощ, то оріхи повимокають. Якщо* ***на Мокрини*** *дощ, то сій жито: буде врожай!* (Воропай, 1958b, с. 149). *На Іллі новий хліб на столі* (Воропай, 1958b, с. 153). *Як вітер* ***на Кузьми-Дем'яна,*** *то буде дорога санна* (Воропай, 1958b, с. 166). *Колись, ще в козацькій Україні,* ***на Семена*** *справляли пострижини молодих хлопців...* (Воропай, 1958b, с. 160). *На другий рік, восени, саме* ***на Михайла,*** *довелося мені знову бути в тому ж лісі ... Саме* ***на осіннього Михайла Архистратига*** *ми з товаришем випили по чарці* (Воропай, 1958b, с. 74).

Редьку треба сіяти ***на Юр'я*** *– соковита буде* (Воропай, 1958b, с. 48). ***На Св. Марка*** *(25-го Квітня) ранній овес, а пізня татарка.* ***На Юрья*** *ворона у житі сховаєцця.* ***На Юра*** *сховаєцця у житі кура* (Номис, 1993, с. 59). ***На Гліба-Бориса*** *(2-го Травня) до хліба берися. Як* ***на Мокрини*** *(19 Липця) буде дощ, то осінь буде мокра.* ***На Гліба й Бориса*** *(24-го Липця) за хліб не берися.* ***На Семена-Юди*** *боїцця кінь груди.* ***На Св. Луки*** *нема хліба, а ні муки. Ворожба* ***на Андрія*** *на вівцях...* ***На Ганни*** *... починають бджоли мед їсти* (Номис, 1993, с. 61–63). ***На Бориса і Гліба*** *берися до хліба. В селі* ***на Варвари*** *був празник, а якийсь бідолаха попався в бійку і потерпів* (Франко, 2021, с. 196). ***На Петра Вериги*** *гріх прати.* ***На Петра-Вериги*** *розбиваються криги.* ***На Петра Вериги*** *не перут* (Франко, 2021, с. 1266). ***На Теплого Олекси*** *риба хвостом лід розбиває* (Франко, 2021, с. 1576). ***На святого Юра*** *висхне баюра.* ***На Юра-Івана,*** *на рахманський великдень.* ***На Юра,*** *як рак свисне.* ***На Явдоки*** *води по боки* (Франко, 2021, с. 1742). ***На Іллі*** *новий хліб на столі.* ***На Іллі*** *перший осінній день* (Франко, 2021, с. 906–907). ***На Миколи*** *або ніколи. ...Обдаровувати чимось малих дітей* ***на св. Николая.*** *Як не* ***на Николи,*** *то хиба ніколи* (Франко, 2021, с. 1109) і под. Проілюстроване синтаксично зумовлене відмінювання геортонімів, зокрема презентовані в контексті їхні **називний** і **знахідний відмінки,** помилково можуть сприйматися як **родовий** крізь призму відмінкової системи твірних агіонімів, особливо коли йдеться про омонімію закінчень. Про це читаємо такі міркування Сергія Єрмоленка: «Подібні приклади, у яких, зокрема, виступає незвичний після прийменника *на* родовий відмінок, слід, як уже зазначалося, розглядати найімовірніше як наслідок компресії зворотів, у складі яких виступають еліміновані лексеми *день* чи *свято,* ... таким компресіям, очевидно, сприяла й та обставина, що в імен, які відмінюються за чоловічою (відповідно чоловічо-особовою) відміною, форми родового та знахідного відмінків тотожні: *на (день/свято) Петра*» (Єрмоленко, 2017, с. 6–7).

Справді, наведені вище георгоніми-підмети й обставини часу спричиняють багато пов'язаних між собою запитань зі сфери морфології, синтаксису, дериватології, семасіології, ономастики:

1. Який це відмінок? *(хто/що+кого/чого; на кого/на що+кого/чого?).*

2. Яка початкова форма відмінюваного оніма?

3. Про який тип оніма мовиться: **агіонім** у вторинній функції як троп (метонімія) чи його **дериват (георгонім),** що виник унаслідок специфічної трансономатизації (твірною базою для семантичного перенесення став тільки **родовий відмінок**)?

Відповіді на ці запитання, звичайно, також взаємопозалежні:

1. Ім'я святого і назву свята на його честь логічно вважати різними онімами – компонентами словотвірної пари **твірний → похідний:** вони позначають різні об'єкти, а антропонімія/агіонімія і георгонімія – це окремі підсистеми онімної системи. Йдеться про **деривацію нового оніма** на основі перенесення назви за суміжністю, а не про розвиток багатозначності в семантичній структурі того самого слова (що часто характерне для апелятивної метонімії), адже власні назви сучасного лексичного значення не мають.

2. Підтверджує думку про творення **нової** власної назви й уживання аналізованих онімів на позначення свята не тільки в ролі неузгодженого означення при відповідному апелятиві, а й без нього – в оригінальних граматичних формах і всіх можливих синтаксичних функціях.

3. Якщо **георгонім** – це **окремий дериват,** то форма, у якій він утворився, і є для нього початковою. Оскільки деривантом при трансономатизації виступає **родо-**

вий відмінок імени святого, то **номінатив назви свята** омонімний до родового твірної бази, а початкова форма агіоніма й гертоніма, мотивованого родовим відмінком однини, різні.

4. Відповідно мофологічні парадигми цих назв (твірної і похідної) не можуть бути тотожними, можлива омонімія тільки деяких їхніх форм (закінчень): похідний **геортонім** у кожній граматичній формі відображає **контамінацію будь-якого відмінка пропущеного апелятива** (залежно від контексту) й **залежного від пропущеного апелятива родового твірної бази** (в аналізованих прикладах це **називний** і **знахідний** як результат **Н./ З. + Р.:** *вчора було свято (Н.)* ***Маланки*** *(Р.) → вчора було* ***Маланки*** *(Н.); сіяти* ***на*** *свято* (З.) ***Василя*** (Р.) *→ сіяти* ***на Василя*** (З.) аналогічно до *було* ***Різдво;*** *колядувати* ***на Різдво,*** *прийти* ***на Великдень, на свято, на празник, на іменини*** і под.), адже відбулася декореляція між головним і залежним словом (*сіяти на свято, на свято Василя → сіяти на Василя*).

5. Оскільки попередньо наведені підмети й обставини часу виражені геортонімами, а не агіонімами, то, незважаючи на омонімію закінчень, такі форми варто трактувати як відповідний **називний/знахідний відмінок** (типова функція підмета/дієслівне керування, прийменник на) – **називний** і **знахідний** саме назви **свята,** але **родовий** твірного імені **святого.**

Якщо іменники другої відміни не зовсім виразно засвідчують формальну відмінність між родовим/знахідним **імені святого** і знахідним **назви свята,** то перша відміна є безсумнівним розрізнювачем цих форм (див. у контексті вище **знахідний геортонімів:** *на Лук****и****, на Іллі, на Олекс****и****, на Микол****и*** *(Никол****и****), на Покров****и****, на Анн****и*** *(Ганн****и****), на Варвар****и****, на Явдохи, на Мокрин****и****, на Маланк****и****, на Петра Варіг****и****, на Кузьм****и****/Косм****и*** *і Дем'яна, на Сави*…). Зовсім рідко прийменниковий знахідний відмінок назви свята може варіювати – виражатися паралельно ще й формою, омонімною до знахідного твірного імені святого: *В північній Україні зажинають саме* ***на Іллю*** (Воропай, 1958a, с. 141). *До Юрья сіна и в дурня, а* ***на Миколу*** *подавай та й вила поховай* (Номис, 1993, с. 59).

Позначаючи час, прийменникові форми геортонімів у **родовому**, що також є результатом конверсії словосполучення (Р.+Р.), засвідчують накладання родового відмінка пропущеного апелятива і родового керованого дериванта-агіоніма (***до, з, від, після, напередодні свята Андрія → до, з, від, після, напередодні Андрія***). Тому такі форми не настільки переконливо і явно демонструють суть семантико-граматичної деривації – трансономатизації ***ім'я святого → назва свята.*** Через збіг відмінкового значення двох слів поруч, словотворення геортоніма в такому контексті на перший погляд видається явищем винятково семантичним. Наприклад: *Не йде* ***до Петра,*** *іно до Різдва.* ***До Петра*** *не сподій сі тепла* (Франко, 2021, с. 1266). ***До святої Євдоки*** *лежит сніг по боки* (Франко, 2021, с. 1742). ***Після Іллі*** *на верхах паде сніг.* ***До Іллі*** *рій під гилі. Тілько до Іллі добрі рої?* (Франко, 2021, с. 906). *А якщо кує зозуля й* ***після Петра,*** *то це, за народнім віруванням, віщує нещастя. На другий день* ***після Петра*** *є теж свято* (Воропай, 1958b, с. 136) *У дурня сіна стане* ***до Юрья,*** *а у розумного* ***до Миколи*** (Номис, 1993, с. 59) … *жінки вночі,* ***напередодні святого Юрія,*** *верхи на патику, голими або лише з накидкою на плечі, облітали*… (Воропай, 1958b, с. 60).

Обставини часу, виражені іншими формами геортонімів (**перед + орудний; о/об** *діал.,* **по + місцевий; д', ик/к + давальний** *діал.*), переважно засвідчують повернення найменування свята до парадигми твірного агіоніма: очевидно, внаслідок

персоніфікації або зворотної вторинної метонімії ім'я святого, набуваючи відмінкової форми редукованого апелятива, повністю втрачає сліди зв'язку з родовим відмінком однини особової назви (ці відмінки засвідчують омонімію форм імені святого й назви свята). Наприклад: ***По святім Івані*** *муха не гадає о пані* (Франко, 2021, с. 904). ***По Іллі*** *– по граді.* ***По Іллі*** *повісь роя на гилі. Вони однаково недобрі* ***по Іллі*** *як і* ***перед Іллею,*** *але* ***по Іллі*** *вже ростуть інші...* (Франко, 2021, с. 906–907). *Не йде* ***д' Петру,*** *але* ***д' Дмитру.*** *...* ***По Петрі*** *вже й по теплі* (Франко, 2021, с. 1266–1267). ***По Петру,*** *то й по теплу. Мандрики печуть* ***ик Петру,*** *з борошна, сиру и яєць. Після Петра, чи* ***об Петрі*** *зузуля перестає кувать, – кажуть мандрикою вдавилась* (Номис, 1993, с. 59–61). ***О Николі*** *тай ніколи* (Франко, 2021, с. 1181) ... *Тілько днів потому буде студені* ***по Теплім Олексі.*** *На кілько неділь вилетять мухи* ***перед Теплим Олексою,*** *на тілько сховаються* ***по Теплім Олексі*** (Воропай, 1958а, с. 190). ... *Були вночі* ***перед Йірьом*** (Номис, 1993, с. 61).

Функціюючи в контексті без апелятива, назви свят аналізованої моделі можуть бути й додатками. Прямий (безприйменниковий **знахідний**), виражений іменниками першої відміни, частіше засвідчує унікальну **геортонімну форму**, відмінну від знахідного твірного агіоніма: святкувати, відзначати, справляти *Катерин**и**, Ма(е)ланк**и**, Варвари, Марії, Покров**и**, Ганн**и**, Микол**и**, Теплого Олекс**и**,* і зрідка форму, омонімну до знахідного твірного найменування: *святкувати, відзначати, справляти Покров**у**, Маланк**у**.* Наприклад: *Як у давнину відзначали* ***Маланку?*** *... То дівчата* ***Меланки*** *справляють* (Воропай, 1958а, с. 104). Непрямий додаток-геортонім в орудному завжди засвідчує омонімію з відповідною формою дериван**н**та: *вітати, поздоровляти* ***з Василем, з Меланкою/Маланкою, з Юрієм:*** *З Щедрим вечором та* ***Маланкою!*** *Будьте здорові з Новим Роком і* ***з Василем.*** *Дай, Боже!* (Воропай, 1958а, с. 113).

Проілюстрована можлива варіантність знахідного відмінка, а також типова омонімія геортонімів і твірних агіонімів в орудному можуть бути пов'язані з: 1) збігом назв цих двох типів у початковій формі (геортонім, утворений від агіоніма в початковій формі, що характерно для трансономатизації загалом): *прийшла Покрова/Покровонька; вітати з Покровою – при можливій поч ф. Покрова/Покровонька*; 2) нестійкою парадигмою назв свят, мотивованих родовим однини, які переважно мають унікальні (відмінні від агіонімів) **називний** і **знахідний** відмінки, але зазвичай омонімні до форм твірної бази інші відмінкові форми (*завтра* ***Марії;*** *прийти* ***на Марії,*** *вітати* ***з Марією***). Відповідно, морфологічна парадигма похідних, мотивованих родовим однини, може бути потрактована як неповна (деякі граматичні значення назви свята виражаються граматичною формою дериван**н**та) або ж як повна, але нестійка, варіантна, ніби перехідна, така, що складається як із унікальних форм найважливіших для номінації **називного** й **знахідного** відмінків, омонімних із твірним родовим (завтра ***Юрія, Івана,*** *справляли* ***Ганни, Миколи, Катерини***), так і з форм, омонімних до відповідних форм дериван**н**та (після ***Маланки, Василя,*** вітати з ***Маланкою, Василем, по Петрі/у, по Маланці, по Іллі***). До другої версії схиляють ще й можливі паралельні форми – відповідні до обох парадигм: твірного агіоніма та мотивованого родовим однини геортоніма (***на Маланки/Маланку, перед Миколая/Миколаєм, перед Івана/Іваном***).

Деякі з виявлених варіантних форм, зокрема знахідного (***на Покрови/Покрову, на Маланки/Маланку***), можуть бути пов'язані і з варіантним називним (***нині Покрови/Покрова***). Геортоніми, що варіюють в орудному (***перед Івана/Іваном, перед ДмИ-***

тра/ДмИтром, перед Миколая/Миколаєм – як обставина часу), однозначно співвідносні з початковими формами назв свят, мотивованих твірним родовим відмінком (***Івана, ДмИтра, Миколая***).

Загалом, похідність від імен у родовому однини зумовила специфічну словозміну геортонімів, що узагальнено відповідає такому шаблону:

Н. = Р. *дериванта (Нині* ***Маланки*** *– завтра* ***Василя)***

Р. = Р. *дериванта* ***(до, від, напередодні, після, з Маланки, Петра)***

Д. д'/к *(діал. прийменниковий)* ***= Д.*** *дериванта* ***(д' Маланці, к Петру*** *– обст. часу)*

З. = Р./З. *дериванта (святкувати* ***Маланки/Маланку; на, під Маланки/Маланку)***

О. = О. *дериванта (****з Василем)***

М. = М. *дериванта (****по Маланці, по Петрі/у, об Петрі, о Миколі*** *діал. – обст. часу)*

К. *(рідко персоніфіковано)* **= К.** *дериванта (Святая* ***Покрівонько,*** *покрий мені голівоньку).*

І нетипова початкова форма деривата, і своєрідна система відмінків, нетотожна парадигмі дериванта, і нова синтаксична багатофункційність колишнього неузгодженого означення у трансформованих синтаксичних конструкціях зумовлені особливою мотивацією аналізованих геортонімів морфологічною формою, зокрема **родовим відмінком** однини. Все це відображає граматичний бік семантико-морфолого-синтаксичного внутрішньоіменникового словотворення. У поєднанні із трансономатизацією за суміжністю **святий → свято на його честь** у відповідному контексті всі ці зміни в парі **твірне → похідне** найдоречніше називати **семантико-грамантичною** деривацією (контамінація **лексико-семантичного** і **морфолого-синтаксичного** способів у межах **однієї частини мови**). Саме в цьому способі (за І. Коваликом, лексико-морфологічному) іменникова форма родового однини виявляє високий словотвірний потенціал у ***геортонімії,*** а також в інших онімних підсистемами, дослідження яких – перспективне завдання основоцентричної дериватології.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Белей, О. (2014). Статус українських сакронімів та принципи їх класифікації. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства, 19,* 12–16.

Бочарова, І. В. (1999). *Лексико-семантичні та граматичні параметри назв релігійних свят у сучасній українській мові* [автореф. дис. … канд. філол. наук, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова]. Київ.

Воропай, О. (1958a). *Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис, 1.* Мюнхен. https://svit.in.ua/kny/voropaj/znn_t1.pdf

Воропай, О. (1958b). *Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис, 2.* Мюнхен. https://www.svit.in.ua/kny/voropaj/znn_t2.pdf

Гнатюк, Л. (2021). Агіоніми та похідні від них у мовній картині світу українців XIX ст. (на матеріалі збірки Матвія Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія, 1(45),* 182–188. http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/article/view/245167

Голянич, М. І., Стефурак, Р. І., Бабій, І. О. (2011). *Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія.* Івано-Франківськ: Сімик, 117–118.

Гумецька, Л. Л. (1962). Ономастичний формант -ят- в українській мові. *Слов'янське мовознавство, 4,* 17–32.

Ґрещук, В. В., Бачкур, Р. О., Джочка, І. Ф., Пославська, Н. М. (2007). *Нариси з основоцентричної дериватології.* Івано-Франківськ: Місто НВ.

Жовтобрюх, М. (відп. ред.). (1979). *Словотвір сучасної української літературної мови.* Київ: Наукова думка.

Єрмоленко, С. С. (2017). Особливості реалізації геортонімів у контексті народнокалендарних прислів'їв (граматичний і міфологічний аспекти). *Мовознавство, 2,* 3–13. https://www.inmo.org.ua/oleksandr-potebnya.html

Ковалик, І. (2007). *Вчення про словотвір. Вибрані праці, 1.* Івано-Франківськ; Львів: Місто НВ.

Ковалик, І. (2008). *Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці, 2.* Львів; Івано-Франківськ.

Кравченко, Л. О. (2012). Матроніми в сучасних українських говірках. *Студії з ономастики та етимології.* Київ, 118–130.

Кузьма, І. (2023). Власні назви як результат словотвірної продуктивности іменникових форм: називний і родовий множини як твірні бази при ономатизації/ трансономатизації. В Г. Дидик-Меуш (відп. ред.), *Мовознавча комісія НТШ. З історії людей та ідей.* Львів, 203–220.

Кузьма, І. (2024). Словотвірна продуктивність іменникових форм: питання реалізації в українській антропонімії (родовий однини). *Записки Наукового товариства імені Шевченка* (Т. 276. Праці Філологічної секції). Львів, 360–376.

Купчинська, З. (2012). Ойконімія України XVIII–XX ст. з родовим належності. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна, 56/1,* 264–272.

Лесів, М. (2000). Назви великих християнських празників в українській мові та в християнській традиційній культурі. *Християнство й українська мова.* Львів, 50–57.

Невідомська, Л. Л. (2002). Ще раз про сутність лексико-семантичної деривації. *Актуальні проблеми українського словотвору.* Івано-Франківськ, 105–117.

Номис, М. (упоряд.). (1993). *Українські приказки, прислів'я і таке інше.* Київ. https://chtyvo.org.ua/authors/Nomys_Matvii/Ukrainsko_prykazky_pryslivia_i_take_inshe/

Плющ, М. Я. (2010). *Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія.* Київ: Видавничий дім «Слово».

Редько, Ю. К. (2023). *Сучасні українські прізвища (походження, словотвір, поширення).* Львів.

Франко, І. (2014–2021). *Галицько-руські народні приповідки.* Львів. (1901–1910). Цифрове перевидання. Київ. https://www.academia.edu/50820519/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE_%D1%80%D1%83%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8

Чучка, П. (2005). *Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник.* Львів: Світ.

REFERENCES

Belei, O. (2014). Status ukrainskykh sakronimiv ta pryntsypy yikh klasyfikatsii. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva, 19,* 12–16 (in Ukrainian).

Bocharova, I. V. (1999). *Leksyko-semantychni ta hramatychni parametry nazv relihiinykh sviat u suchasnii ukrainskii movi* [Abstrakt of PhD thesis, Natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. M. P. Drahomanova]. Kyiv (in Ukrainian).

Voropai, O. (1958a). *Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichnyi narys, 1.* München. https://svit.in.ua/kny/voropaj/znn_t1.pdf (in Ukrainian).

Voropai, O. (1958b). *Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichnyi narys, 2.* München. https://www.svit.in.ua/kny/voropaj/znn_t2.pdf (in Ukrainian).

Hnatiuk, L. (2021). Ahionimy ta pokhidni vid nykh u movnii kartyni svitu ukraintsiv XIX st. (na materiali zbirky Matviia Nomysa «Ukrainski prykazky, pryslivia i take inshe»). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Filolohiia, 1(45),* 182–188. http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/article/view/245167 (in Ukrainian).

Holianych, M. I., Stefurak, R. I., & Babii, I. O. (2011). *Slovnyk linhvistychnykh terminiv: leksykolohiia, frazeolohiia, leksykohrafiia.* Ivano-Frankivsk: Simyk, 117–118 (in Ukrainian).

Humetska, L. L. (1962). Onomastychnyi formant -iat- v ukrainskii movi. *Slovianske movoznavstvo, 4,* 17–32 (in Ukrainian).

Greshchuk, V. V., Bachkur, R. O., Dzhochka, I. F., & Poslavska, N. M. (2007). *Narysy z osnovotsentrychnoi deryvatolohii.* Ivano-Frankivsk: Misto NV (in Ukrainian).

Zhovtobriukh, M. (Ed.). (1979). *Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Yermolenko, S. S. (2017). Osoblyvosti realizatsii heortonimiv u konteksti narodnokalendarnykh prysliviv (hramatychnyi i mifolohichnyi aspekty). *Movoznavstvo, 2,* 3–13. https://www.inmo.org.ua/oleksandr-potebnya.html (in Ukrainian).

Kovalyk, I. (2007). *Vchennia pro slovotvir. Vybrani pratsi, 1.* Ivano-Frankivsk; Lviv: Misto HB (in Ukrainian).

Kovalyk, I. (2008). *Pytannia ukrainskoho i slovianskoho movoznavstva. Vybrani pratsi, 2.* Lviv; Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

Kravchenko, L. O. (2012). Matronimy v suchasnykh ukrainskykh hovirkakh. *Studii z onomastyky ta etymolohii.* Kyiv, 118–130 (in Ukrainian).

Kuzma, I. (2023). Vlasni nazvy yak rezultat slovotvirnoi produktyvnosty imennykovykh form: nazyvnyi i rodovyi mnozhyny yak tvirni bazy pry onomatyzatsii/transonomatyzatsii. In H. Dydyk-Meush (Ed.), *Movoznavcha komisiia NTSh. Z istorii liudei ta idei.* Lviv, 203–220 (Ukrainian).

Kuzma, I. (2024). Slovotvirna produktyvnist imennykovykh form: pytannia realizatsii v ukrainskii antroponimii (rodovyi odnyny). *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka* (T. 276. Pratsi Filolohichnoi sektsii). Lviv, 360–376 (in Ukrainian).

Kupchynska, Z. (2012). Oikonimiia Ukrainy XVIII–XX st. z rodovym nalezhnosti. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filolohichna, 56/1,* 264–272 (in Ukrainian).

Lesiv, M. (2000). Nazvy velykykh khrystyianskykh praznykiv v ukrainskii movi ta v khrystyianskii tradytsiinii kulturi. *Khrystyianstvo y ukrainska mova.* Lviv, 50–57 (in Ukrainian).

Nevidomska, L. L. (2002). Shche raz pro sutnist leksyko-semantychnoi deryvatsii. *Aktualni problemy ukrainskoho slovotvoru.* Ivano-Frankivsk, 105–117 (in Ukrainian).

Nomys, M. (Comp.). (1993). *Ukrainski prykazky, pryslivia i take inshe.* Kyiv. https://chtyvo.org.ua/authors/Nomys_Matvii/Ukrainsko_prykazky_pryslivia_i_take_inshe/

Pliushch, M. Ya. (2010). *Hramatyka ukrainskoi movy. Morfemika. Slovotvir. Morfolohiia.* Kyiv: Vydavnychyi dim «Slovo» (in Ukrainian).

Redko, Yu. K. (2023). *Suchasni ukrainski prizvyshcha (pokhodzhennia, slovotvir, poshyrennia).* Lviv (in Ukrainian).

Franko, I. (2014–2021). *Halytsko-ruski narodni prypovidky.* Lviv. (1901–1910). Tsyfrove perevydannia. Kyiv. https://www.academia.edu/50820519/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE_%D1%80%D1%83%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8 (in Ukrainian).

Chuchka, P. (2005). *Prizvyshcha zakarpatskykh ukraintsiv. Istoryko-etymolohichnyi slovnyk.* Lviv: Svit (in Ukrainian).

Iryna KUZMA
PhD (Philology)
Associate Professor of the Ukrainian Language Department
named after professor I. Kovalyk
I. Franko National University of Lviv
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-8640-0019
e-mail: i.kuzma@ukr.net

WORD-FORMING PRODUCTIVITY OF THE GENITIVE SINGULAR: REALIZATION IN HEORTONYMY, SPECIFICITY OF DERIVATION

The article is devoted to the semantic-grammatical features of the heortonyms motivation by hagionyms in the form of the genitive singular. Such derivation is not only a name transfer based on the metonymy: a saint person → a holiday in his honor. Semantic, morphological and syntactic changes during the lexicalization of a non-initial creative form most accurately reflect the lexical-morphological method mentioned in the works of I. Kovalyk, or the working term of this article semantic-grammatical derivation. Depending on the style, two types of nouns governing the genitive of hagionym can be reduced in the syntactic structure: pre-onymal appellatives (день, свято) and core components of compound official church names of holidays (Собор, Пам'ять). An important prerequisite for the transsonomatisation of the genitive case of an agionym is its use in the function of an uncoordinated determiner with another noun, and then the phrase is transformed into a grammatical form. The documented illustrations of this phenomenon can be generally divided into two groups: all possible syntactically distinguishable cases expressed by the fossilised controlled morphological form of the genitive singular of the derivative uncoordinated signifier without the signified appellative; forms that have secondary acquired the paradigm of the derivative base – the name of the saint after whom the holiday is named.

The author emphasises that both the atypical initial form and the peculiar case system, which is not identical to the derivational paradigm, are due to the motivation of the analysed holiday names by the non-initial morphological form – it is in this derivation that the genitive singular shows a high word-formation potential in Georgonymy.

Key words: morphological form, genitive singular, creative base, semantic-grammatical method, transonomatization, transposition, heortonym, hagionym.